

5

TILASTOT JA VERTAILUT OSANA KRIMINAALIPOLITIIKAN TUTKIMUSTA

TAPIO LAPPI-SEPPÄLÄ

Tässä luvussa keskitytään tilastollisten ja vertailevien aineistojen käyttöön kriminaalipoliittisten järjestelmien ja käytäntöjen tutkimuksessa. Sillä, luonnehditaanko tutkimusta kriminologiseksi, kriminaalipoliittiseksi vai rikosoikeudelliseksi, ei ole merkitystä tarkastelun kannalta. Kaikki tulokulmat ovat mahdollisia. Kriminaalipoliittinen päätöksenteko, tehdyt linjaukset, käyttöön otetut menetelmät sekä toimien vaikutukset ovat perinteisesti olleet osa laajasti ymmärrettyä von Listziläistä ”yhteisten rikosoikeustieteiden” perinnettä, jossa perinteisen rikoslainopillisen tarkastelun rinnalle tuotiin eri tieteen- ja tutkimuksen perinteistä ammentava kriminologinen tutkimus.¹ Näiden teemojen tutkimus on myös olennainen osa Sutherlandilaista tapaa ymmärtää kriminologia tutkimusalana, jossa tutkittavana ovat ”lakien tekeminen, lakien rikkominen sekä lainrikkojiin kohdistettavat reaktiot”.²

Tämän luvun tarkoituksena on havainnollistaa, kuinka yleisesti saatavilla olevia tilastollisia aineistoja voidaan käyttää tutkimuksessa. Eri-tyistä huomiota kiinnitetään kansainvälisten ja vertailevien aineistojen saatavuuteen ja sisältöihin. Tilastollisia analyyseja voidaan tehdä ilman vertailua, eivätkä vertailut edellytä tilastollisia menetelmiä. Syy näkökulmien yhdistämiseen tässä luvussa on, että kriminaalipoliittisten järjestelmien tutkimuksessa tilastollinen ja vertaileva ote kietoutuvat toisiinsa tosiaan täydentäen ja tukien. Numeerinen tieto on kriminaalipoliittisten järjestelmien toiminnan kuvaamisessa välttämätöntä siitä yksinkertaisesta

syystä, että olennaiset kysymykset liittyvät usein määrällisiin toimintoihin ja tietoihin: Paljonko maassa on vankeja? Miten vankien määrä tai rangaistusten taso on muuttunut? Sovelletaanko uusia seuraamuksia siinä laajuudessa kuin oli tarkoitus? Vähentävätkö käyttöön otetut toimet rikoksia siten kuin on toivottu?³ Vertailut taas ovat olleet osa rikosoikeudellista ja kriminologista tutkimusperinnettä tieteenalojen syntyajoista lähtien. Vankeinhoidon uudistajan John Howardin tutkimusmatkat 1700-luvun Euroopan vankiloihin olivat etnografisen vankilatutkimuksen alku ja samalla ensimmäinen vertaileva kartoitus vankilaoloista Euroopassa. Eurooppalaista vankeinhoitoa uudistettiin 1800-luvulla ja nuorisorikosoikeutta 1900-luvulla tietoisesti yhdysvaltalaisen mallien pohjalta. Pohjoismaiset järjestelmät ovat kehittyneet vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, usein toistensa kokemuksia ja ratkaisuja seuraten ja hyödyntäen.

Vertailevan tiedon tarve on viime vuosikymmenten kuluessa tästäkin kasvanut. Tähän ovat vaikuttaneet ensiksikin yleinen globalisaatiokehitys, Euroopan yhdentyminen sekä näiden prosessien tuomat paineet lainsäädännön harmonisointiin. Myös kansainvälisen ihmisoikeusliikkeen ja -normiston vahvistuminen edellyttävät irtautumista puhtaasti kotimaisista arviointiperusteista. Globalisaation sivujuonteena syntynyt rajat ylittävä rikollisuus on pakottanut myös rajat ylittävään rikosentorjuntaan ja kansainväliseen viranomaisyhteistyöhön. Rikollisuus on muuttanut muotoaan ja merkitystään tavalla, joka edellyttää myös kriminologiselta tutkimukselta kohteiden uudelleen määrittelyä.

Neljäs muutos liittyy kriminaalipolitiikan sisältömuutoksiin. Yhdysvalloista 1970-luvun jälkipuoliskoilla alkanut ja sieltä lukuisiin muihin maihin levinnyt rikosoikeudellisen kontrollin laajentuminen ja kiristyminen on saanut kriminologit, yhteiskuntatieteilijät ja historiantutkijat pohtimaan rankaisemisen muutoksia ja muutosten syitä, ja usein tähän on yhdistetty vertaileva tutkimusote.

5.1 KYSYMYKSIÄ VERTAILUISTA

Miksi vertailemme? Kysymykseen on tarjolla useita vastauksia. Vertailu tarjoaa välineen oman järjestelmämme arviointiin ja kehittämiseen. Paradigmaattisen esimerkin tarjoaa norjalaisen Nils Christien vuonna 1966 julkaisema historiallis-vertaileva analyysi pohjoismaisten vankilukujen kehityksestä. Kirjoitus toi ensimmäistä kertaa laajempaan tietoisuuteen

Suomen muita Pohjoismaita korkeammat vankiluvut.⁴ Samalla se antoi vahvan sysäyksen kotimaisen kriminaalipolitiikan uudistusvaatimuksille.

Muissa maissa kokeilluista tai käytössä olevista ”hyvistä käytännöistä” on myös mahdollista oppia ja ottaa mallia. Yhtä lailla voi osoittautua hyödylliseksi saada tietoa vähemmän onnistuneista käytännöistä. Muiden tekemistä virheistä on myös mahdollisuus oppia. Yhdyskuntapalvelun käyttöönotto Suomessa perustui muissa maissa saatuihin hyviin kokemuksiin, ja tapa, jolla tuo seuraamus meillä otettiin käyttöön, perustui tahtoon välttää ne muiden tekemät virheet, jotka muualla olivat johtaneet niin kutsuttuun verkoston laajenemiseen eli kontrollin lisääntymiseen.

Vertaileva tieto auttaa ymmärtämään tapahtuneiden muutosten syitä. Se voi myös auttaa meitä ymmärtämään paremmin oman järjestelmämme taustoja ja tekijöitä, jotka ovat ohjaamassa kriminaalipolitiikkamme suuntaa ja sisältöä. Vaikka kriminaalipoliittiset virtaukset näyttävätkin leviävän maasta ja maanosasta toiseen, niiden kussakin maassa sama konkreettinen muoto vaihtelee ja on viime kädessä myös paikallisten olojen tuotetta. Yksi vertailevan kriminaalipolitiikan tutkimuksen tehtävä onkin selittää näiden kriminaalipolitiikan muotoutumiseen vaikuttavien osittain globaalien, osittain paikallisten ja kontekstuaalisten tekijöiden keskinäistä suhdetta ja osuutta.

Analyysit, joilla kartoitetaan kriminaalipolitiikan virtauksia ja näiden taustatekijöitä meille tärkeissä lähimaissa antavat välineitä myös oman järjestelmämme tulevan kehityksen tai järjestelmää kohtaavien paineiden ennakointiin. Ne voivat auttaa varautumaa tulevaan. Vertailu voi olla kiinnostavaa myös itsessään, puhtaasta uteliaisuudesta.

Mitä vertailla – ja miten? Mahdollisuuksia on monia, kuten on myös tapoja niiden ryhmittelyyn.⁵ Vertailtavat yksiköt voivat nekin vaihdella. Usein vertaillaan valtioita, mutta vertailtavina voivat olla esimerkiksi myös kulttuurit, instituutiot ja yksittäiset käytännöt, taikka alueet tai maanosat. Yleensä vertailut jaotellaan ensiksikin tilastollis-selittäviin tutkimuksiin, joissa paino on teorioiden empiirisessä todentamisessa. Hypoteesien testaamisen ohella voidaan etsiä säännönmukaisuuksia ja toistuvia rakenteita eri maiden välillä. Toisena ryhmänä ovat tutkimukset, joissa käytännöt ja käsitteiden merkityssisällöt pyritään ymmärtämään kulttuurisesti niiden omassa kontekstissa (niin sanotut ”tulkinnalliset” tutkimukset). Voidaan keskittyä esimerkiksi laadullisiin tapausanalyysiin ja valita kohteeksi esimerkiksi kaksi toisistaan poikkeavaa järjestelmää.⁶ Kolmantena ovat tutkimukset, jotka analysoivat ja arvioivat kohdettaan osana oikeudellista viitekehystä. Tavoitteena voi esimerkiksi olla eri maiden järjestelmien yksityiskohtien systemaattinen vertaaminen erilaisten

sääntelyratkaisujen hahmottamiseksi. Esimerkkejä tarjoavat Greifswaldin yliopistossa laaditut Euroopan kattavat kartoitukset muun muassa vankeuden käytön, nuorisorikosoikeuden, sovittelun, sähköisen valvonnan sekä rangaistusten täytäntöönpanon alueilla.⁷ Tilastollisen aineiston ja analyysin asema on erilainen eri ryhmissä. Ensimmäisen ryhmän tutkimuksissa se on olennainen ja sillä voi olla huomattava osuus myös viimeisen ryhmän järjestelmäkuvauksissa. Empiiriset aineistot ja havainnot ovat olennaisia myös tulkinnallisissa tutkimuksissa ja tapausanalyseissa, mutta niiden ote on pääasiassa laadullinen.

Muitakin tutkimuksen luokittelutapoja on.⁸ Kovin tiukkaan luokitteluun tuskin on tarvetta tai edes perustetta. Tutkimuksissa kun hyödynnetään säännönmukaisesti erilaisia aineistoja, eikä yksikään analyysi tule toimeen ilman tulkintaa. Käsillä oleva luku keskittyy otsikkonsa mukaisesti kvantitatiivisten aineistojen hyödyntämismahdollisuuksiin. Tilastollinen painotus ei tarkoita, etteikö näissä tutkimuksissa käytettäisi muita, tässä esittelyssä vähemmälle huomiolle jääviä lähteitä ja metodeja. Paino on lähteiden esittelyssä ja käyttötavoissa. Lähteiden käyttömahdollisuuksia myös konkretisoidaan kahden erityyppisen tutkimusasetelman avulla.⁹ Toisessa pääosassa ovat tilastolähteet, toisessa järjestelmävertailut ja kriminaalipoliittikan erojen ja muutosten selittäminen.

5.2 KRIMINAALIPOLIITTISTEN JÄRJESTELMIEN TOIMINTAA KARTOITTAVAT TILASTOLÄHTEET

Tutkimuksessa hyödynnettävät tilastolähteet voidaan jakaa karkeasti rikostilastoon, oikeustilastoon (tuomioistuimet ja syyttäjälaitos) sekä täytäntöönpanotilastoon (vankitilasto ja yhdyskuntaseuraamukset). Kaksi jälkimmäistä mittaavat ja kuvaavat nimenomaisesti kriminaalipoliittisen järjestelmän toimintaa. Rikostilaston pääfunktio on toinen. Rikostilasto on kuitenkin tärkeä osa kriminaalipoliittisen järjestelmän toimintaa yhtenä sen arviointi- ja vertailuperusteena. Rikollisuusmuutosten mittaaminen on keskeinen osa esimerkiksi kriminaalipoliittisten interventoiden tehokkuutta mittaavaa vaikutustutkimusta. Mutta tieto rikollisuudesta on tarpeen myös hankkeissa, joiden päätavoitteena on kriminaalipoliittisten muutosten selittäminen. Tutkimusta kiinnostaa sekä se, miten järjestelmä vaikuttaa rikollisuuteen, että se, miten rikollisuus vaikuttaa järjestelmään.

5.2.1 KOTIMAISET TILASTOT

TILASTOITU RIKOLLISUUS. Kotimaisen oikeustilaston nykyinen rakenne luotiin 1920-luvulla, kun tilaston kehittäminen annettiin silloisen Tilastollisen päätoimiston tulevan pääjohtajan, ja myöhemmin Helsingin yliopiston sosiologian professoriksi nimitetyn Veli Verkon vastuulle.¹⁰ Verkon 1920- ja 1930-luvuilla kehittämä oikeustilasto oli tarkkuudessaan aikansa edistyneimpänä. Se myös säilyi perusteiltaan muuttumattomana pitkälle 1970-luvulle. Tilaston perusosia olivat poliisi-, tuomioistuin- ja vankeinhoitotilasto. Tuo jako hallitsee myös nykyistä kotimaista tilastotuotantoa, joskin tilaston tuottamisesta ja ylläpidosta vastaavat osittain eri toimijat. Oikeustilaston, joka kattaa poliisi-, syyttäjä- ja tuomioistuintilastot, kokoaa Tilastokeskus. Nykyään kaikki ajantasainen tilastotieto on haettavissa Tilastokeskuksen verkkosivuilta stat.fi -palvelusta. Sivustolla on mahdollista tehdä hakuja ja laatia niiden pohjalta tarvitsemansa taulukot ja grafiikan. Seuraamusten täytäntöönpanoa koskevien tietojen kokoamisesta ja julkaisemisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Keskeiset tiedot löytyvät Rikosseuraamuslaitoksen vuosiraportista (erityisesti sen taulukko-osasta).¹¹

KOKONAISRIKOLLISUUS. Rikostilaston pääongelma on, että tilastoitu rikollisuus todellakin kertoo vain sen, mitä viranomaiset tilastoon kirjaavat. Koska valtaosa rikoksista jää tilastoimatta, todellisen rikollisuuden määrän mittaamiseksi tarvitaan muita menetelmiä. Näiden menetelmien esittely jää kuitenkin tämän tarkastelun ulkopuolelle.¹² Vaikka tilastoitua rikollisuutta ei käy pitäminen todellisen rikollisuuden mittana, sen pohjalta voidaan kuitenkin tehdä päätelmiä trendeistä, edellyttäen, että käytössä on välineitä, joiden avulla voidaan arvioida mahdollisia muutoksia ilmoitus- ja rekisteröintialttiudessa. Nyrkkisääntönä voi pitää, että mitä törkeämpi rikoslaji, sitä suurempi osa rikoksista tulee tietoon. Sitä luotettavammin tilasto myös kertoo muutoksista rikollisuudessa.

Henkirikokset ovat erityisasemassa. Poliisille ilmoitetuista henkirikoksista jää meillä lopulta selvittämättä vain kaksi prosenttia. Henkirikollisuuden mittaamista ei myöskään tarvitse jättää poliisitilaston varaan, vaan käytössä ovat rikostilastoa luettavammat kuolinsyytilastot. Suomen ensimmäiseksi kriminologiksi nimetty Veli Verkko loi kansainvälisen tutkijauransa laatimalla ainutlaatuisen kansainvälisen henkirikostilaston.¹³ Tutkija Martti Lehti on sittemmin täydentänyt ja laajentanut tilastosarjaa Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa (Krimo). Krimon

ylläpitämä tilastosarja on myös kansainvälisesti katsoen maantieteellisesti kattavin henkirikollisuutta eri mittareilla kuvaava tilastosarja.¹⁴

5.2.2 POHJOISMAAT

Kun vertaillaan kansainvälisiä tilastoja, olennainen kysymys on, kuinka hyvin tilastot ovat vertailtavissa. Rikos- ja oikeustilastot on rakennettu kansallisten tarpeiden pohjalta, ja ne perustuvat kansallisen lainsäädännön rakenteisiin ja määritelmiin. Järjestelmien välinen vertailu edellyttäisi yhteisistä tilastointiperusteista sopimista. Koska kansalliset tilastoviranomaiset eivät ole halukkaita omien ratkaisujensa muuttamiseen pelkän vertailtavuuden saavuttamiseksi, näköpiirissä tuskin on samoihin määritelmiin pohjaavaa standardoitua kansainvälistä rikos- ja oikeustilastoa. Sen sijaan on mahdollista sopia ”mallikäsitteistä” ja yhteisistä määritelmistä, koota saatavilla oleva tieto yhteen siten, että se vastaa näitä sovittuja käsitteitä, sekä raportoida sitten mahdollisista poikkeavuuksista. Tämän suuntaista standardisointityötä on tehty niin Pohjoismaissa, muualla Euroopassa kuin YK:ssakin.

Pohjoismaista on julkaistu tiedot tietoon tulleesta rikollisuudesta, tuomioistuinten tuomitsemista rangaistuslajeista sekä vankimääristä vuosilta 1950–2010.¹⁵ Tarkemmat tiedot seuraamusjärjestelmän toiminnasta ovat saatavilla Pohjoismaiden vankeinhoitoviranomaisten yhdessä työstämistä tilastokoonnoksista. Ne kattavat vankilan ohella myös vapaudessa täytäntöön pantavat yhdyskuntaseuraamukset. Tilastot on julkaistu vuodesta 1995 alkaen neljän vuoden välein. Viimeisin julkaisu kattaa vuodet 2013–2018.¹⁶ Molemmat sarjat ovat käyneet läpi validointiprosessin, joilla on varmistettu lukujen paikkansapitävyys sekä yhteisesti sovittujen määritelmien noudattaminen. Seuraamustilaston perustana on myös varsin yhtenäinen käsitteistö. Mahdolliset poikkeavuudet sovitusta käsitteistä on raportoitu erikseen.

Tilastokoonnoston etuna on, että tieto on koottu valmiiksi sarjoiksi kustakin maasta erikseen. Niiden tarjoama tieto on kuitenkin varsin yleisluontoista. Tarkempaa tietoa kaipaava saattaakin joutua turvautumaan kunkin Pohjoismaan kansallisiin lähteisiin. Pohjoismaiset rikos- ja oikeustilastot ovat löydettävissä kansallisten tilastoviranomaisten verkkosivuilta.¹⁷ Sivustojen luokitukset tosin ovat erilaisia, joten Pohjoismaita yhteisesti kuvaavien taulukoiden rakentaminen edellyttää oman tutkimuspanoksensa. Myös täytäntöönpanoa koskeva tieto on etsittävä kunkin maan täytäntöönpanoviranomaisten vuosikirjoista sekä niihin liitetyistä taulukoista.¹⁸

5.2.3 EUROOPPA

EUROPEAN SOURCEBOOK (ESB). Työ eurooppalaisen rikos- ja oikeustilaston rakentamiseksi alkoi 1990-luvulla Euroopan neuvoston aloitteesta. Sittemmin päävastuun ovat kantaneet yksittäiset tutkijat ja yliopistot. Tiedot julkaistaan noin viiden vuoden välein ilmestyvässä raportissa ”European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics” (ESB). Suomi on ollut raportin julkaisemisesta vastaavan kansainvälisen ryhmän työssä mukana julkaisun toisesta painoksesta (2003) alkaen. Tuorein, vuonna 2014 julkaistu viides painos kattaa vuodet 2007–2012.¹⁹ Seuraavan painoksen on määrä ilmestyä vuonna 2020.²⁰

ESB-tilasto käy läpi tarkan validointiprosessin: kansalliset asiantuntijat tarkistavat sarjojen luotettavuuden sekä raportoivat mahdollisten lainmuutosten aiheuttamista muutoksista tilastossa.²¹ Tilasto perustuu myös yhteisesti sovituille rikosmääritelmille, jotka kuvataan tilaston liitteessä. Tilasto sisältää tarkan teknisen kuvauksen tilastointiyksiköistä sekä mitattavan alaviitteistön, jossa dokumentoidaan mahdolliset kansalliset poikkeamiset yhteisesti sovituihin määritelmistä. Raportissa annetaan lukijalle myös yksityiskohtaiset ohjeet tilaston käytöstä, ja korostetaan, että kaikessa käytössä tulee tarkistaa kunkin maan tilastointikäytännön mahdolliset poikkeamat raportin alaviitteistä.²²

ESB:n tietosisältöinä ovat poliisitilasto, syyttäjätoimi, tuomioistuimet (*Convictions*), seuraamusten täytäntöönpano (*Corrections*) sekä kokonaisrikollisuuden kartoitus (*Survey data*). Kuten kansainvälisissä vertailuissa yleensäkin, kaikki tiedot kerrotaan sekä absoluuttisina lukuina että suhteutettuna väestön 100 000 asukasta kohden. ESB on ainoa yleisesti saatavilla oleva lähde, joka mahdollistaa tuomioistuinikäytäntöjen vertailun (ks. huomioon otettavista asioista luku 5.3.3). ESB sisältää myös rangaistusten täytäntöönpanoa koskevan tilaston. Se tukeutuu kuitenkin alla esiteltävään Space I ja II -raportteihin, joita on syytä pitää seuraamustilaston päälähteenä.

SEURAAMUKSET: SPACE I JA II. Euroopan neuvosto aloitti rikosseuraamusten käytön seurannan jäsenmaissaan 1980-luvun alussa. Nykyisellään Euroopan neuvoston rangaistustilasto Space sisältää kaksi erillistä vuosiraporttia.²³ Vankilan käyttöä kartoittavaa Space I -raporttia on julkaistu vuodesta 1992 alkaen. Yhdyskuntaseuraamusten käyttöä kartoittavaa Space II -raporttia on julkaistu vuodesta 2009 alkaen, ja ensimmäiset tilastotiedot ovat vuodelta 1992. Nykyisellään tilasto kattaa kaikki 47 Euroopan

neuvoston jäsenmaata. Datan validointiprosessista vastaa Lausannen yliopistossa toimiva tutkijaryhmä.²⁴

Kansainvälinen ja vertaileva seuraamustilasto on keskittynyt kuvaamaan ennen kaikkea vankeusrangaistuksen käytön eri puolia.²⁵ Syitä on useita. Vapaudessa täytäntöön pantavat yhdyskuntaseuraamukset ovat kehittyneet vankeutta myöhemmin. Perinteistä ehdollista vankeutta ja ehdonalaista vapautta lukuun ottamatta niitä ei juuri käytetty ennen 1990-lukua. Tilastointia ovat vaikeuttaneet ja hidastaneet myös järjestelmien sisällölliset erot. Vankeusrangaistuksen perusmuoto on eri maissa sisällöltään riittävän samanlainen, jotta sen käyttöä voidaan kuvata jotta-kuinkin luotettavasti. Uudempien yhdyskuntaseuraamusten kirjo sen sijaan on huomattavan moni-ilmeinen: esimerkiksi osa seuraamuksista tulee sovellettavaksi ennen tuomiota ja osa tuomion jälkeen. Viimeisin Space II -raportti luettelee tällaisia seuraamuksia yhteensä kaikkiaan 15.

5.2.4 GLOBAALIT TILASTOLÄHTEET

RIKOSTILASTO. Euroopan ulkopuolisten tilastovertailujen päälähte on YK:n piirissä vuodesta 1984 kerätty United Nations Surveys on Crime Trends and the Operations of Criminal Justice Systems (UN-CTS).²⁶ Tietoaaines perustuu kansallisten viranomaisten ilmoittamiin tietoihin, eikä se ole käynyt läpi vastaavaa validointiprosessia kuin ESB ja pohjoismaiset tilastot. Vuonna 2009 aloitettiin YK:n piirissä mittava rikostilaston standardointityö, jonka tuloksena julkaistiin vuonna 2015 ensimmäinen maailmanlaajuiseen tilastolliseen vertailuun suunniteltu kansainvälinen rikosluokitus International Classification of Crimes for Statistical Purposes (ICCS). Luokitus sisältää yksityiskohtaiset eri rikoksia tarkoittavat käyttäytymiskuvaukset. Kansallisten oikeus- ja tilastoviranomaisten tehtäväksi jäisi sen selvittäminen, miten kunkin maan rikosluokitukset vastaavat näitä kuvauksia sekä raportoida mahdollisista poikkeavuuksista omissa tilastoraporteissaan.²⁷ ICCS on toistaiseksi kunniahimoisin yritys kansainvälisen rikostilaston luomiseksi. Sen soveltamisesta käytäntöön ei kuitenkaan ole vielä saatavilla tarkkaa tietoa.

VANKITILASTO JA SEURAAMUKSET. Vankilukujen maailmanlaajuinen seuranta aloitettiin vuonna 1997 Lontoon King's Collegen tutkimusyksikössä International Centre for Prison Studies (ICPS). Vuodesta 2011 alkaen seurannasta on vastannut Lontoon yliopiston Birkbeck Collegessa toimiva tutkimusyksikkö Institute For Criminal Policy Research (ICPR). Instituutin verkkosivuilta ladattavissa olevat tiedot²⁸ mahdollistavat yli 200 maan

ja itsehallintokunnan vankilukujen vertaamisen. Verkkosivut tarjoavat yksityiskohtaisia ajantasaisia tietoja vankirakenteesta, laitosten määristä, eri vankiryhmistä sekä vankiloiden täyttöasteesta. Verkkosivuilta on löydettävissä myös historiallisia sarjoja 1950-luvun alusta. Sivustoon on koottu mittaava, lähinnä mediaseurantaan perustuva maakohtainen tausta-aineisto vankeusrangaistuksen käyttöä ja vankiloiden oloja koskevista uutisista. Sivuston metodisena rajoituksena on, ettei aineistoa ole erikseen validoitu, vaan tieto perustuu kunkin maan vankeinhoitoviranomaisten antamiin ilmoituksiin.

5.2.5 TILASTOJEN LUOTETTAVUUDESTA

Rikostilaston arvo on sidoksissa tilaston luotettavuuteen, kattavuuteen ja tarkkuuteen. Tilastojen lähdearvoon vaikuttaa myös se, kenen kokoama tilasto on, millaisen oikeus- ja hallintokulttuurin alaisena se on valmistunut, millaisella ammattitaidolla se on tehty sekä kuinka pitkän ajanjakson se kattaa. Kaikki nämä perusteet asettavat pohjoismaiset rikostilastot korkealle kansainvälisesti vertailtuna. Tilastojen kokoamisesta ovat vastanneet virkavastuulla toimivat viranomaiset. Ne on myös koottu keskiteysti koko valtakunnan tarpeisiin. Pohjoismaiset tilastot ulottuvat lisäksi poikkeuksellisen pitkälle ajalle, paikoin 1800-luvun alkuun saakka (ks. tämän teoksen luku 17). Näin ollen ne tarjoavat kansainvälisesti ainutlaatuisen välineen esimerkiksi yhteiskunnallisten murrosten vaikutusten sekä kontrollin muutosten syiden analyysiin.

Pohjoismaiset tilastot ovat myös vertailtavuuden näkökulmasta kansainvälisistä huippuluokkaa. Yhteisen sääsäädäntöhistorian vuoksi käytetyt luokitteluperusteet ja esimerkiksi rikosmääritelmät ja seuraamusten sisältö ovat pitkälle yhtenevät. Tämä ei kuitenkaan ole peruste ohittaa globaaleja tilastolähteitä tutkimuksissa. On vain oltava selvillä niiden rajoituksista ja otettava ne huomioon tulkinnoissa. Minkä tilastojen luotettavuudessa ehkä häviää, sen saattaa voittaa tutkimusasetelmien kiinnostavuudessa. Erilaisten kulttuurien ja toisistaan poikkeavien poliittisten järjestelmien vertaaminen saattaa avata aivan uudenlaisia näköaloja ja nostaa pohdittavaksi aivan uusia kysymyksiä. Vertailuissa tarkemmin huomioonotettavat seikat taas vaihtelevat sen mukaan, onko kysymys täytäntöönpano-, tuomioistuin- vai rikostilastojen välisestä vertailuista.

RIKOSTILASTO. Henkirikollisuustilaston osalta peruslähteeksi voi suositella Krimon henkirikosdataa sekä myös WHO:n ja UNODC:n verkkosivuilta löytyviä sarjoja ja julkaisuja. Muun tilastoidun rikollisuuden osalta

käytössä olevat vertailevat tilastolähteet voidaan asettaa luotettavuutensa puolesta seuraavaan järjestykseen: 1) pohjoismainen tilasto, 2) ESB, 3) Eurostat, 4) UN-CTS. Jos käytettävissä on korkeamman tason tilasto, sitä on syytä myös käyttää. On kuitenkin hyvä huomata, että henkirikoksia lukuun ottamatta luotettavimmatkaan käytössä olevat tilastolähteet eivät juurikaan mahdollista rikollisuuden tasovertailuja. Rekisteröintikäytännössä on jo Pohjoismaidenkin välillä eroja, jotka tekevät tällaiset vertailut erheellisiksi. Sen sijaan poliisitilasto mahdollistaa maiden väliset trendivertailut (joskin tässäkin tapauksessa mahdolliset lakimuutokset ja ilmoittamiskäytännöissä tapahtuneet muutokset on syytä tarkistaa).

SEURAAMUSTILASTO. Vankitilastot voidaan asettaa luotettavuuteensa perustella seuraavaan järjestykseen: 1) Pohjoismainen tilasto, 2) Space I, 3) ICPS/ICPR. Space I sisältää myös erillisen standardoidun vankitilaston (*Adjusted figures*), jossa on pyritty käyttämään yhtenäisiä periaatteita tiettyjen erillisryhmien tilastoinnissa (mm. nuoret, mielenterveyspotilaat, turvapaikanhakijat, sähköisessä valvonnassa olevat sekä turvaamisperusteella eristetyt). Tätä tilastoa voi muutamien varauksin suositella vertailujen päälähteeksi myös Pohjoismaiden kesken. Myös yhdyskuntaseuraamusten osalta pohjoismaista tilastoa voi pitää luotettavimpana. Jos vertailut laajennetaan muuhun Eurooppaan (Space II), kannattaa pohjoismaisten tietojen osuvuus tarkistaa viimeisimmästä pohjoismaisesta raportista (tietenkin varmistaen käytettyjen tilastointiperusteiden vastaavuus). Konkreettisten rangaistustasojen vertaaminen on teknisesti vaikea tehtävä, johon palataan tuonnempana.

5.2.6 VALIDITEETTIKYSYMYKSIÄ: VANKILUVUT PUNITIIVISUUSINDIKAATTORINA?

Tilastojen luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta kokevissa pohdinnoissa on tarpeen tehdä ero luotettavuuden (reliabiliteetti) ja pätevyuden (validiteetti) välillä. Edeltävät pohdinnat liittyivät ensin mainittuun ulottuvuuteen. Ei kuitenkaan riitä, että mittaukset ja mittarit ovat luotettavia, vaan niiden on mitattava juuri sitä mitä niiden väitetään mittaavan.

Kysymys tulee vastaan erityisesti tutkimuksissa, jotka asettavat tehtäväkseen järjestelmien punitiivisuuserojen mittaamisen. Tavallisin vertailuissa käytetty mittari on väestöön suhteutettu keskimääräinen vankiluku (ns. *stock*-tilasto). Vankilan käyttöä kuvaavat myös vuosittain sisään tulleiden vankien määrä (ns. *flow*-tilasto) sekä suoritettun ajan pituus. Päivittäinen keskivankiluku perustuu sisään tulleiden vankien määrän ja rangaistuksen keston yhteisvaikutukseen, ja on siten näistä mittareista

kattavin. Virtaustiedot ja tuomioiden kestoja koskevat tiedot täydentävät kuitenkin olennaisesti keskvankilukujen pohjalta saatavaa kuvaa.

Vankiluvun asemaa kriminaalipolitiikan yleismittarina selittää useampikin syy. Vankiluku on mittarina verraten yksiselitteinen. Sitä koskevat tiedot ovat saatavilla jokseenkin jokaisesta maasta, ja ne tarjoavat mahdollisuuden myös pitkien ajallisten muutosten seuraamiseen. Vankeusrangaistus on myös ankarin teollistuneiden länsimaiden käytössä olevista rangaistuksista (poikkeuksena Yhdysvallat, jossa käytössä on myös kuolemanrangaistus). Vertailevien analyysien perusteella on lisäksi lupa päätellä, että vankilan käytön yleisyys kertoo laajemminkin yhteiskunnan kontrollijärjestelmästä. Vankiluku toimii eräänlaisena ”korvikemuuttujana”, jonka perusteella on mahdollista arvioida yhteiskuntien punitiivisuuden ja rikosoikeudellisen repression tasoa laajemminkin.

Vaikka vankilukujen käytön tueksi on esittää hyvät perusteet, on samalla selvää, että ne eivät kuvaa kriminaalipolitiikan sisältöä kuin pintapuolisesti. Ne eivät erottele erilaisia vankiloita eivätkä erilaisia vankilaoiloja. Vankeusrangaistukset vaihtelevat myös sisällöltään. Kuukausi norjalaisessa Bastøyn tai kotimaisessa Vilppulan avovankilassa on eri asia kuin tuomion suorittaminen ylikansoitettussa Albanian vankilassa. Eroa on toisaalta myös Riihimäen keskusvankilalla ja korkean turvallisuustason Ilan vankilalla Norjassa. Onkin vaadittu myös laadullisten ulottuvuuksien ja vankilaoilojen ottamista huomioon. Vankilaoiloja kuvaavien kvantitatiivisten mittareiden kehittäminen on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi.²⁹ Käytössä ei ole mittarin rakentamiseen soveltuvaa yhteisesti sovittua kriteeristöä. CPT:n raportit tarjoavat erään mahdollisuuden laadullisesti orientoituneiden vertailevien analyysien tekemiseen eri maiden vankilaoiloista.

Vankeusrangaistuksen käytön pohjalta muodostettavaa kuvaa on kuitenkin mahdollista täydentää laajentamalla näkökulmaa yhdyskuntaseuraamusten suuntaan. Tähän on vastedes yhä paremmat mahdollisuudet Space II -raporttien kasvavan tietosisällön vuoksi.

5.3 TUTKIMUSASETELMA 1: RANGAISTUSKÄYTÄNTÖJEN ANALYYSIT

5.3.1 KANSALLISET ANALYYSIT

Tuomioistuinten seuraamuskäytäntöjä on mahdollista analysoida sekä Tilastokeskuksen kokoaminen tilastoaineistojen että itse koottujen primaariaineistojen pohjalta. Rangaistuksia koskevat perustiedot ovat saatavissa Tilastokeskuksen verkkosivuston osastolta ”Syytetyt, tuomitut ja

rangaistukset”³⁰ Myös Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin Seuraamusjärjestelmä-raportin rangaistuskäytäntöä koskevat jaksot on laadittu tuon aineiston pohjalta. Tilastokeskuksen verkkosivusto tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden myös huomattavasti yksityiskohtaisempaan analyysiin.

Kustakin rikoslajista on ilmoitettuna kahdella eri tarkkuusluokituksella tuomittujen henkilöiden rangaistustiedot vuodesta 2005 lähtien.³¹ Rangaistustietoina eritellään kaikki käytössä olevat rangaistuslajit eri yhdistelmineen. Tilasto mahdollistaa sekä tuomitun sukupuoleen, ikään³² että kansalaisuuteen ja asuinpaikkaan perustuvat vertailut.³³ Tunnuslukuina kerrotaan tuomittujen tapausmäärät sekä niin sanotut keskirangaistustiedot. Näitä ovat aritmeettinen keskiarvo, mediaani, ylä- ja alakvartiilit sekä keskihajonta. Tilastoja käytettäessä tulee olla selvillä eri tunnuslukujen ominaisuuksista sekä rajoitteista. Aritmeettinen keskiarvo saadaan, kun kaikkien tuomittujen rangaistusten pituus (tai päiväsakkojen määrä) lasketaan yhteen ja summa jaetaan tapausten lukumäärällä. Keskiarvo vastaa niin sanottua yleistä käsitystä ”keskimääräisestä” rangaistuksesta. Keskiarvon pulmana sen herkkyyys ääriarvojen vaihtelulle. Muutama poikkeuksellisen ankara tuomio voi nostaa keskiarvoa siten, ettei se oikeastaan edusta ”tavallisinta” tai tyypillisintä rangaistusta vaan jotakin, joka sijaitsee ”tavanomaisen” rangaistuksen ja törkeimpien rangaistusten välimastossa. Näistä syistä tarvitaan muita tunnuslukuja täsmentämään keskiarvojen antamaa kuvaa.

Mediaani vastaa ankaruudeltaan ”keskimmäistä rangaistusta”. Sitä ankarampia ja sitä lievempiä rangaistuksia on tasan yhtä paljon. Mediaania voikin monessa mielessä pitää keskiarvoa pätevämpänä keskimääräisen rangaistuskäytännön kuvaajana. Mediaanin antamaa kuvaa rangaistusten hajonnasta täsmentävät vielä tiedot rangaistusten ylä- ja alakvartiilista. Yläkvartiili kertoo sen rajan, jonka yläpuolelle sijoittuu neljännes tapauksista ja alakvartiili vastaavasti alueen, jonka alapuolella on neljännes tapauksista. Ylä- ja alakvartiilin väliin jää siis puolet tapauksista. Aluetta on analyyseissa kutsuttu myös termillä ”keskipuolikas”.³⁴ Tunnuslukuja täydentää myös tieto keskihajonnasta. Se kertoo, kuinka laajalle alueelle tapaukset hajaantuvat keskiarvon ympärille. Mitä laajempi hajonta, sitä ongelmallisempi keskiarvo on keskimääräisen rangaistuskäytännön kuvaajana. Keskiarvoja- tai prosenttilukuja ei ylipäätään tule laskea pienistä kokonaismääristä (keskiarvojen osalta nyrkkisääntönä voi pitää 10 tapausta). Jos näin kuitenkin tehdään, on kokonaismäärät aina syytä ilmoittaa (ja mielellään myös hajonta).

Keskirangaistukset eivät kerro rangaistusten tarkemmasta sijoittumisesta asteikolle eivätkä esimerkiksi sitä, kuinka asteikon ylä- tai alapäätä on käytetty. Lisävalaistusta antaa erillinen tilasto,³⁵ joka kuvaa vankeusrangaistuksen pituutta rangaistusluokittain. Se kertoo vankeuden keston ”profiilin” ja näyttää, mille rangaistusvyöhykkeille tapaukset sijoittuvat. Myös tämä tilasto antaa mahdollisuuden erotella ikäryhmät ja sukupuolen. Puutteena on tilaston käyttämä edellisiä tilastoja karkeampi rikosluokitus. Erillinen sakkorangaistuksia kuvaava tilasto antaa yksityiskohtaiset tiedot päiväsakon luku- ja rahamääristä, eriteltyinä sukupuolen, iän ja rikosryhmän mukaan. Tilastosta on luettavissa myös tuomittujen sakkojen kokonaismäärä. Kaikki tiedot ovat saatavilla sekä keskilukuina että luokitettuina.³⁶

5.3.2 NORMAALIRANGAISTUSTUTKIMUKSET

Tilastokeskuksen sarjat antavat mahdollisuuden eri rikoksia koskevan keskimääräisen rangaistuskäytännön ja siinä tapahtuneiden muutosten seuraamiseen. Tarkempien analyysien tekeminen edellyttää kuitenkin asiakirjoihin pohjaavan primääriaineiston keräämistä. Kiinnostus tämäntyyppiseen tutkimukseen heräsi Suomessa 1970-luvulla rikoslain rangaistuksen mittaamista koskevien säännösten uudistuksen myötä. Uudet rikoslain 6 luvun säännökset kun edellyttivät, että tuomioistuinten tulisi kiinnittää rangaistuksen määräämisessä erityistä huomiota oikeuskäytännön yhtenäisyyteen. Tuomitsemistoiminnan ohjeeksi lain esitöissä muotoillun niin sanotun normaalirangaistusajattelun mukaan tuomarin tulisi tuomita ”normaalirikoksesta normaalirangaistus”, jollei sitten ollut perusteltua syytä poiketa tuosta rikoksesta tavanomaisesti käytetystä seuraamuksesta. Uusi mittaamisideologia loi empiiriselle oikeustutkimukselle konkreettisia tutkimustarpeita. Tuon tutkimuksen tarve ja arvo tunnustettiin myös tuomioistuinten piirissä. Nähtiin, että tuomistuintoimintaa hyödyttäisi ja yhdenvertaisuutta parantaisi, mikäli tuomioistuimilla olisi käytössään tarkempaa tietoa eri rikoksista langetetuista rangaistuksista sekä rikosten eri ilmenemismuodoista ja näistä vastaavista ”normaalirangaistusvyöhykkeistä”. Tuomioistuimet ovatkin myös itse käynnistäneet omia selvityksiään hovioikeuspiirien järjestämien laatuhankeiden yhteydessä.

Mittaamisuudistusta seuranneen tutkimusten kohteina ovat rikoslajit ovat heijastelleet kulloisiakin kriminaalipolitiikan painopisteitä. Alkuvaiheessa eniten tutkittiin rattijuopumusrikoksia, 1980–1990-luvulla omaisuus- ja talousrikoksia. 2000-luvulla pääkohteeksi ovat nousseet seksuaalirikokset. Tuomioistuinasiakirjoihin perustuva analyysi voidaan

rajoittaa puhtaaseen tilastolliseen tarkasteluun, tai siihen voidaan liittää myös laadullisia, ratkaisujen perustelujen analyysiin kytkeytyviä piirteitä.³⁷ Tilastollisessa analyysissä voidaan tyytyä ristiintaulukointeihin ja tilastollisten tunnuslukujen käyttöön, mutta tuloksia voidaan tarkentaa myös monimuuttujamenetelmien avulla.³⁸

Tuomioistuintoiminnan empiirisillä analyyseilla on ollut pitkät perinteet etenkin ratkaisutoiminnan irrationaalisia piirteitä korostavan amerikkalaisen realismin hengessä tehdyissä tutkimuksissa. Näissä pääpaino on ollut tuomitsemiserojen kartoituksessa ja sellaisten tekijöiden analyysissä, joilla ei tulisi olla vaikutusta rangaistuksen määrään. Normaalirangaistus-tutkimukset eroavat tästä lähestymistavasta siten, että niissä tutkimuksen taustalla on normatiivinen viitekehikko. Tehtävänä ei ole niinkään selittää ratkaisutoiminnan psykologiaa tai kaikkia ratkaisuisia vaikuttavia motiiveja ja taustatekijöitä. Sen sijaan paino on sen selvittämisessä, missä määrin normatiiviset tekijät, joiden tulisi vaikuttaa tuomittavien rangaistusten ankaruuteen, todellisuudessa siihen vaikuttavat. Tämän kaltaisen empiirinen analyysi edellyttää oikeudellista esiyymmärrystä. Siinä empiriaa tarkastellaan aina tietyn oikeudellisen viitekehikon läpi, tässä tapauksessa rangaistuksen mittaamista ohjaavien normien ja niitä koskevien tulkintasuositusten pohjalta. Tätä ulottuvuutta voikin pitää yhtenä empiirisen oikeustutkimuksen ominaispiirteenä, joka samalla erottaa sen muusta empiirisestä havainnoinnista.

Oman primääriaineiston kerääminen on työläs ja teknisesti haastava tehtävä. Määrätilanteissa se kuitenkin on ainoa tapa saada haluttu tieto. Tämantyyppisen hankkeen metodiikkaa ja lähteitä tarkastellaan tämän teoksen luvussa 16. Valmis tilastoaines tarjoaa nopeamman tien yleiskatsaukselliseen rangaistuskäytäntötietoon. Se tarjoaa myös mahdollisuudet rikoslajikohtaisiin vertailuihin, aikasarja-analyyseihin sekä alueellisiin vertailuihin. Hyvin toteutettu yksityiskohtainen rangaistuskäytäntöanalyysi hyödyntää kuitenkin samanaikaisesti molempia lähteitä. Tilastokeskuksen tarjoama materiaa antaa yleiskatsaukselliset raamit sekä trenditiedon, johon primääriaineistosta saatava tarkempi kuvaus on sitten sovittavissa.

5.3.3 MAHDOLLISUUDET RANGAISTUSKÄYTÄNTÖJEN KANSAINVÄLISIIN VERTAILUIHIN

Rangaistuskäytäntöjä koskeva tieto palvelee ennen kaikkea kotimaisen oikeuselämän (esimerkiksi tuomioistuin- ja syyttäjätöimen) sekä yhteiskunnallisen keskustelun tarpeita. Vastaavalla metodilla tuotettuja

kansainvälisiä vertailuja ei juurikaan ole tarjolla, yksittäisiä esimerkkejä lukuun ottamatta.³⁹ Euroopan tasolla alkaa kuitenkin olla ESB:n pohjalta saatavilla tietoja, jotka mahdollistavat eri maiden rangaistusprofiilien vertaamisen. Myös pohjoismaiset kansalliset rangaistustilastot tarjoavat aineistoja vertailulle. Vertailevalle rangaistustiedolle on mitä todennäköisimmin kasvavaa poliittista kysyntää vastedeskin. Siihen myös vedotaan aika-ajoin julkisessa keskustelussa – yleensä tuolloin tarkoituksena on ”saattaa Suomen rangaistuskäytäntö muiden maiden tasolle”. Tutkijan on tällöin syytä olla selvillä konkreettisten rangaistustasojen mittamiseen ja vertaamiseen liittyvistä metodisista ongelmista, joita esitellään seuraavaksi.⁴⁰

Rikosmääritelmät eroavat. Sama nimike ei välttämättä tarkoita samaa asiaa, eivätkä samojen nimikkeiden mukaan eri maissa tuomitut teot välttämättä vastaa vakavuudeltaan toisiaan. Käytössä olevat standardointi-instrumentit (ESB ja ICCS) ovat ottaneet ongelman huomioon, mutta vain siten, että lukija itse joutuu viitetietojen perusteella päättämään, missä määrin käytetyt rikosmääritelmät vastaavat toisiaan. Tarkemmissa vertailuissa onkin syytä itse perehtyä asianomaisiin tunnusmerkistöihin.

Tapausten karsinta rikosprosessin eri vaiheissa vaihtelee. Joissain maissa karsinta voi olla kovempaa, toisissa lievempää. Se, mistä teoista annetaan tuomio, voi siis eri maissa vaihdella niin törkeysasteeltaan kuin tekoprofiililtaan. Karsinnassa ja rikosten ilmenemismuodoissa voi olla eroja eri maiden välillä. Suomen ja Ruotsin väliset pahoinpitelyrikoksia koskevat vertailut esimerkiksi viittaavat siihen, että Suomessa tuomioita annetaan useammin suhteessa ilmoitettuihin rikoksiin.

Seuraamusjärjestelmät vaihtelevat. Joissain maissa voi olla käytössä muille tuntemattomia seuraamuksia. Jo yksin muissa Pohjoismaissa on käytössä Suomessa tuntemattomia hoidollisia seuraamuksia, ehdottoman vankeuden ja muiden yhdyskuntaseuraamusten yhdistelmiä sekä nuorille ja nuorille aikuisille suunnattuja erityisseuraamuksia. Samojen nimikkeiden alla kulkevat rangaistuslajit eivät välttämättä vastaa ankaruudeltaan toisiaan. Vertailuissa on erikseen syytä varmistua molemmista, mikä edellyttää aineelliseen rikosoikeuteen perehtymistä.

Tilastointitavat ja konkurrenssijärjestelmät vaihtelevat. Joissain maissa tilastointiperusteena on yhtenäisrangaistus ja päärikos, joissain maissa kerrotaan tarkempia yksikkötietoja. Joissakin maissa (esimerkiksi Saksassa) nuorten seuraamukset ovat kokonaan omassa tilastossaan, joka tulee siis tarkistaa erikseen. Myös yritysten sisällyttäminen tilastoon vaihtelee. Suomessa ne raportoidaan erikseen, Ruotsin rangaistustilastossa sen sijaan niitä ei ole eritelty.

Järjestelmäeroista peräytyvien vertailuongelmien ohella rangaistusten *ankaruuden mittaamiseen ja kuvaamiseen* liittyy omat pulmansa. Seuraamusjärjestelmät ovat monimutkaisia ja koostuvat useista, osittain laadullisista osittain määrällisistä elementeistä (ja näiden yhdistelmistä). Tämän vuoksi sanktioankaruudelle ei ole tarjolla yksinkertaisia mittareita. Esimerkiksi vankeusrangaistuksen keskipituus ei yksin kelpaa vertailun perusteeksi, koska pituuteen vaikuttaa myös se, kuinka yleistä vankeuden käyttö eri maissa on. Jos rikostyyppi maassa X johtaa säännönmukaisesti vankeuteen, keskipituus voi jäädä matalaksi, koska lievemmätkin rikokset rangaistaan vankeudella. Kun taas maassa Y, jossa vankeus on varattu vain törkeimmille tapauksille, myös keskipituudet voivat olla korkeita.⁴¹ Keskirangaistusta koskevaa tietoa tulisi siis aina täydentää esimerkiksi vankeuden prosenttiosuutta koskevalla tiedolla. Yksi tapa vertailla eri järjestelmiä on myös muuntaa rangaistuskäytäntö vankilavuosiksi. Mittarin etu rangaistuskäytännön kuvaajana on siinä, että se ottaa samanaikaisesti huomioon vankeuden käytön yleisyyden sekä rangaistuksen pituuden. Se mahdollistaa myös suhteutukset eri kohteisiin. Suhteutus väkilukuun antaa karkean mitan sille, kuinka paljon kukin maa investoi vankilakapasiteettia tämän rikosongelman hoitamiseksi. Suhteuttamalla vankilavuodet tietoon tullesiin rikoksiin voidaan vähentää esimerkiksi rikosten karsiutumisessa olevien erojen vaikutuksia vertailutuloksiin.⁴²

5.4 TUTKIMUSASETELMA 2: KRIMINAALIPOLITIIKAN MUUTOS JA PUNITIIVISUUSEROJEN SELITYKSET

5.4.1 SELITYSTEN ETSINTÄÄ

Edellä kuvatussa tutkimusasetelmassa paino on kriminaalipoliittisen järjestelmän toiminnan kuvauksessa, jossa etsitään säännönmukaisuuksia. Usein tutkimuksissa esiin tulee myös tarve selittää havaittuja säännönmukaisuuksia. Tämä näkökulma hallitsee tutkimuksia, jotka etsivät vastauksia viime vuosikymmenten kriminaalipoliittisille muutoksille. Nämä aluksi Yhdysvaltoihin ja Isoon-Britanniaan keskittyneet analyysit laajenivat 2000-luvun kuluessa muihin maihin. Kun ensivaiheen tutkimusten pääkysymys oli selitysten etsiminen ennen kaikkea Yhdysvaltalaisen kriminaalipolitiikan koventumiselle, tutkimusten toisessa aallossa keskityttiin vertailuihin eri maiden välillä. Vertailujen myötä tarkentui myös kuva kontrollijärjestelmän muutosten suunnasta ja sisällöstä. Kaikki eivät olleetkaan seuranneet Yhdysvaltojen viitoittamaa tietä, kuten aiemmin

oli yleisesti ajateltu. Kiinnostuksen kohteeksi nousivat nyt maat ja järjestelmät, jotka olivat kyenneet vastustamaan ”globaalia punitiivista käännettä”. Kriminaalipolitiikassa muuta Eurooppaa maltillisempaa linjaa toteuttaneet Pohjoismaat saivat tässä asetelmassa erityishuomion. Tutkimusten ytimessä oli ”pohjoismaisen kriminaalipolitiikan erityisyys” (*Nordic Penal Exceptionalism*).⁴³

Kriminaalipolitiikan muutosten selityksillä, ja siitä käydyillä kiistoilla, on ollut pitkä perinne myös Suomessa. Suomalaisesta 1970-luvun oikeushistorian tutkimuksesta tutut kiistat ”rakenteellisten ja idealistisen selitysten” välillä eivät oikeastaan ole kadonneet minnekään, termit ja kysymyksenasettelut vain ovat muuttaneet muotoaan. Selityksiä etsitään edelleen taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten sekä kulttuuristen tekijöiden piiristä, tai näitä tekijöitä yhdistellen. Tutkimus saattaa valita lähtökohdaksi jonkin teoreettisen rakennelman ja etsiä sille empiiristä tukea. Lähtökohtaa voidaan pitää myös avoimempana ja testata saata-villa olevilla aineistoilla vaihtoehtoisia selitysmalleja. Teorian ja empirian välillä voi myös nähdä eräänlaisen vuorovaikutussuhteen, jossa päättely kulkee edestakaisin teorian (hypoteesin) ja empirian (näyttö) välillä. Empiria korjaa kysymyksenasettelun taustalla vaikuttanutta teoriaa, joka vuorostaan antaa aiheen suunnata katseen uuteen empiiriseen lisänäyttöön, joka vuorostaan ”palauttaa pallon” teoreettisen pohdiskelujen pariin. Mahdollisuuksia on monia. Seuraavaksi esitellään yksi tapa tällaisen tutkimushankkeen toteuttamiseksi.

5.4.2 TUTKIMUSESIMERKKI: MIKÄ SELITTÄÄ POHJOISMAISTA KRIMINAALIPOLITIIKKAA?

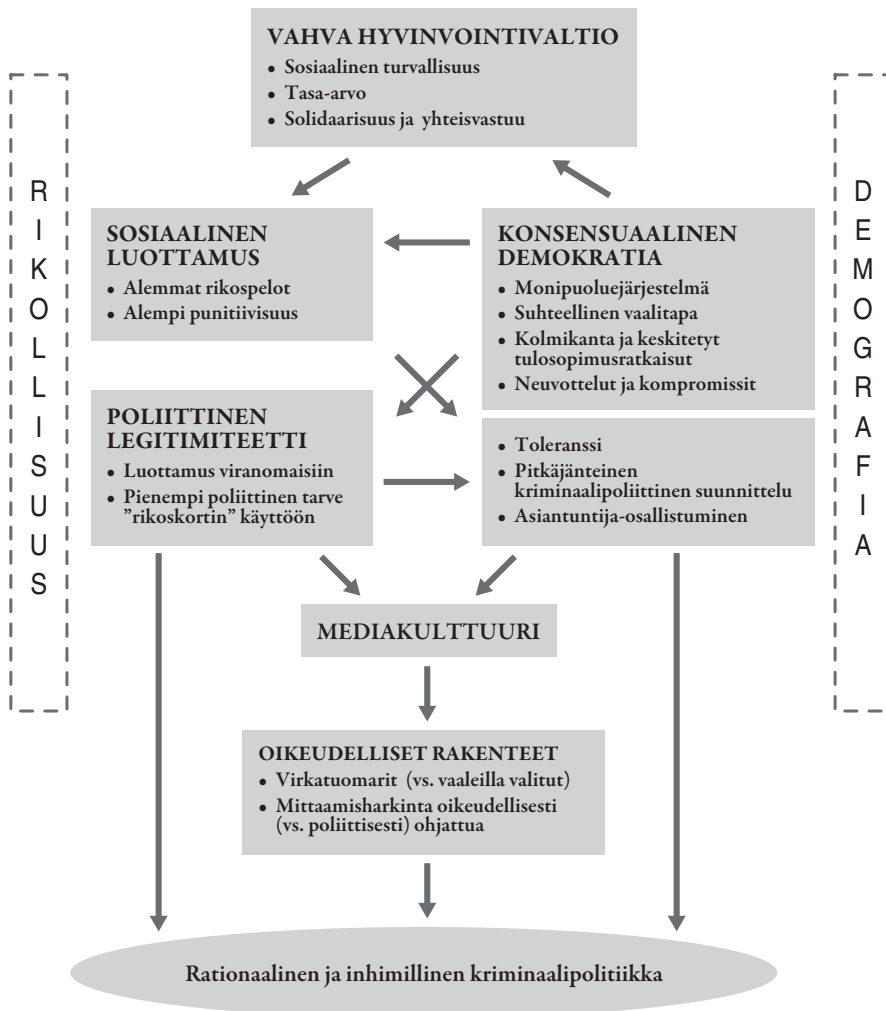
TUTKIMUSVAIHEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET. Tutkimuksilla on tapana ketjuuntua. Yksi muodostaa toisen alkupisteen, eikä ennakolta ole helppo tietää, mihin kaikki lopulta johtaa (vai johtaako mihinkään). Oman vertailevan projektini alkupisteenä oli halu ymmärtää Suomen kriminaalipoliittisen järjestelmän muutosten dynamiikkaa ja siinä vaikuttaneita tekijöitä. Vastattavana oli ennen kaikkea kysymys, mikä selitti järjestelmämme lievenemisen ja miten tämä konkreettisesti toteutettiin. Tästä kysymyksenasettelut laajenivat muihin Pohjoismaihin, ja sieltä osaksi laajempaa kansainvälistä vertailua. Nyt vastattavana oli, mikä selittää pohjoismaisen järjestelmän suhteellista vakautta aikana, jolloin kriminaalipolitiikka muualla kiristyi. Tästä kysymyksestä kumpusi seuraava: onko ”pohjoismaista erityisyyttä” selittävillä tekijöillä yleisempää sovellettavuutta ja merkitystä, joka olisi todennettavissa laajemmilla kansainvälisillä vertailuilla?

AINEISTOT. Aineistot vaihtelivat hankkeen eri vaiheissa. Kahdessa ensimmäisessä vaiheessa ytimessä olivat sekä laadulliset (politiikan retoriikanmuutokset sekä lainsäädäntöreformit perusteluineen) että määrälliset aineistot (vankiluvut sekä tuomioistuin- ja täytäntöönpanokäytännöt).

Laajemmassa vertailuasetelmassa mittareina käytettiin vankilukuja sekä makrotason indikaattoreita. Näitä koskeva data haettiin verkkolähteistä sekä painetuista raporteista. Analyysin teoriakehikko rakennettiin aikaisemman tutkimuksen pohjalta. Siinä, missä aiempi alan empiirinen tutkimus (jota tuolloin vuoden 2005 vaiheilla oli vielä varsin niukasti) pohjautui yksittäisten tekijöiden ja vankilukujen väliseen vertailuun, kvantitatiivisiin tarkasteluihin otettiin kaikki siihenastisen tutkimuskirjallisuuden kommentoimat mittarit (ja useampi muukin). Lopullisissa analyyseissa hyödynnettiin rikollisuustiedon ohella sosiaalisia ja taloudellisia (mm. tuloerot ja sosiaalimenot), poliittisia (demokratiamallit ja erilaiset demokratian ja hyvän hallinnon mittarit) sekä kulttuurisia indikaattoreita (sosiaalinen ja institutionaalinen luottamus, rikospelot ja punitiivisuusasetteet).⁴⁴ Jälkimmäisen ryhmän tiedot tuli itse rakentaa saatavilla olevien Survey-aineistojen pohjalta (esim. ESS sekä WVS).

ANALYYSIT JA TULKINTA. Kerätty data koodattiin kahdeksi SPSS-matriisiksi (yksi poikittaistarkasteluja ja toinen trenditarkasteluja varten). Korrelaatioanalyysi osoitti vankimäärien korreloivan vahvasti useammankin taustamuuttujan kanssa. Useat näistä tekijöistä korreloivat vahvasti myös toistensa kanssa. Regressioanalyysit nostivat esille 3–5 avaintekijää.⁴⁵ Lopputulokset (mallien selitysosuudet) pysyivät jokseenkin samanlaisina, siihen katsomatta, mitkä avaintekijöistä malliin sisällytettiin. Tulokset myös vaihtelivat jossain määrin otokseen valittujen maiden mukaan. Ei näyttänyt perustellulta etsiä lopullista ”kaikkein vahvinta mallia” ja julistaa muut merkityksettömiksi. Sen sijaan kaikki tarkastelussa mukana olleet avaintekijät pysyivät eri asetelmissa relevantteina, joskin näiden merkitys vaihteli eri asetelmissa ja otoksissa.⁴⁶

Tässä kohtaa tilastollinen selittäminen tuli tavallaan tiensä päähän, ja oli aika siirtyä tulkintaan. Riippuvuussuhteiden osoitus onkin vasta analyysin ensimmäinen vaihe. Seuraavaksi havaituille yhteyksille tulee antaa mielekäs tulkinta. Tutkimustulokseksi ei lopultakaan riitä (se itsessään kiintoisa) havainto, että tuloerojen kasvaessa rikoslait näyttävät ankaroituvan. Pitäisi voida kertoa, miksi näin käy. Mitkä ovat ne mekanismit, jotka kytkevät korkeat tuloerot runsaaseen vankilan käyttöön? Ja mitkä ovat ne mekanismit, jotka kytkevät esimerkiksi tuloerot, poliittiset rakenteet sekä luottamuksen rikosoikeuden käytön kannalta relevantilla tavalla

Kuvio 5.1. Maltillisen kriminaalipolitiikan taustatekijöitä.

toisiinsa? Tähän ei empiirinen havainnointi yksin riitä, vaan tarvitaan teoriaa, joka sitoo havainnot yhteen johdonmukaiseksi ja uskottavaksi kokonaisuudeksi. Pohdintojen tulos on tiivistetty oheiseen, kriminaalipolitiikan sisältöön vaikuttavien eri tekijöiden vuorovaikutussuhteita havainnollistavaan kuvioon (kuvio 5.1).

Asetelman ytimessä on sosiaalista luottamusta ylläpitävä ja vahvistava pohjoismainen universalistinen hyvinvointivaltio (valtio, jossa ”kaikki maksavat ja kaikki saavat”). Tätä solidaristista pohjoismaista

hyvinvointivaltiota tukevat pohjoismaiset demokratiarakenteet, monipuoluejärjestelmälle sekä suhteelliselle vaalitalvulle rakentuva ”konsensuaalinen demokratia” (erotukseksi vastakkainasettelua synnyttävälle kaksipuoluejärjestelmälle) jonka keskeisiä takavuosien rakennuspalikoita ovat olleet muun muassa tuloeroja hillitsevät kolmikantasopimukset. Poliittinen järjestelmä tukee vahvaa hyvinvointivaltiota, joka synnyttää ja ylläpitää taloudellista ja sosiaalista tasa-arvoa, pieniä tulo- ja hyvinvointieroja sekä korkeaa sosiaalista ja poliittista luottamusta (legitimiteettiä). Sosiaaliseen ja taloudelliseen turvaan kytkeytyvät vuorostaan vähäinen pelko rikollisuudesta, korkeampi toleranssi ja sekä lievemmat asenteet rangaistuksiin.

Neuvottelevaan ja harkitsevaan poliittiseen kulttuuriin kuuluu myös asiantuntijatiedon arvostus. Rikoslakien uudistustyössä asiantuntijat ja tutkimustieto ovat ytimessä, ja uudistuksia valmistellaan huolella. Niitä eivät ohjaa yksittäistapausten saama mediahuomio, niitä ei sidota nopeasti vaihtuviin päivänpoliittisiin ohjelmiin, eikä kriminaalipoliittikkaa alistetä populistisen liikkeen pelikentäksi. Media vuorostaan keskittyy tiedonvälitystehtävään ja faktojen esittelyyn sekä pidättäytyy dramaattisten yksittäistapausten hyödyntämisestä levikin edistämiseksi.⁴⁷

Näin on Pohjoismaissa pitkään ollutkin, mutta kriminaalipoliittikan viime vuosien muutostrendit ovat kulkeneet monessa suhteessa päinvastaiseen suuntaan. Muutokset näkyvät niin taustalla vaikuttavissa rakennetekijöissä (hyvinvointivaltion karsiminen, politiikan polarisoituminen, tuloerojen kasvu 1990-luvulla), poliittisessa kulttuurissa (populismin nousu ja substanssipoliittikan vaihtuminen identiteetti- ja arvopuheeksi) kuin myös kriminaalipoliittikan retoriikassa ja ideologioissa (oikeustajun nostaminen rangaistuspoliittikan ohjeeksi hallitusohjelmassa ja sovitustajatuksen vetoavissa poliittisissa kovennusvaatimuksissa) sekä lainuudistusten suunnassa ja perusteluissa (esimerkiksi vaarallisuusargumentaation vahvistuminen sekä tosiaan seuraavat rangaistusten kovennukset erityisesti seksuaalirikoksissa).

ARVIOINTIA. Edellä hahmoteltu kuvio 5.1 auttaa ymmärtämään pohjoismaisen kriminaalipoliittikan erityisyyttä, ja samalla se vihjaa siitä suunnasta, josta viime vuosien politiikkamuutosten syitä voi lähteä kartoittamaan. Se ei kuitenkaan ota kantaa siihen, kuinka tilanteeseen tulisi reagoida.⁴⁸ Sen anti kriminaalipoliittiselle linjamuodostukselle onkin lähinnä välillinen. Se havainnollistaa yhteiskuntamallin ja kriminaalipoliittikan suhdetta. Pohjoismaisen kriminaalipoliittikan perusta on pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa, sen instituutioissa, arvoissa ja tavoitteissa. Hyvin

toimivassa korkean luottamuksen ja tasa-arvon yhteiskunnassa, jota pohjoismainen yhteiskuntamalli kansainvälisessä vertailussa edustaa, sekä tarve että halu rikosoikeuden käyttöön on vähäisempi. Väestön hyvinvointieroja tasaava pohjoismainen sosiaalipolitiikka on osaltaan kyennyt myös viemään kaukupohjaa eri väestöryhmien välisiä jännitteitä ja pelkoja hyödyntäviltä populistisilta ääriliikkeiltä.

Mikään tästä ei välttämättä ole pysyvää. Kuvion 5.1 mallia voidaan lukea myös käänteisesti: Se kertoo myös siitä arvo- ja asennepohjasta, jolle koveneva kriminaalipolitiikka on historiallisen ja vertailevan tiedon valossa rakentunut. Tuo malli kertoo poliittisesti polarisoituneesta, sosiaalisesti ja taloudellisesti epätasa-arvoisesta yhteiskunnasta, jossa sosiaalisen yhteisvastuun on korvannut yksilön vastuu, jossa rikosten torjunta on rakennettu pikemminkin voiman kuin luottamuksen ja legitimitietin varaan ja jossa lain noudattaminen varmistetaan pikemminkin virkavalan pelolla kuin yhteisesti hyväksytyillä ja yleisesti arvostetuilla pelisäännöillä.

Jos ei muuta, niin tuo malli kertoo ainakin sen, että ennen kuin omaksumme kriminaalipoliittisia malleja ja käytäntöjä muista maista, on hyvä katsoa, mistä ja millaisia oloista nuo käytännöt ovat tänne tulossa.

2. Sutherland & Cressey 1978, 3.
3. Pelkkä numeerinen tieto ei tietenkään yksin vastaa esitettyihin kysymyksiin. Kriminaalipolitiikan tutkimuksessa on aina kyse myös arvoista ja tulkin-
nasta, sekä järjestelmän toimintaa ja tavoitteita koskevista arvioista, usein myös perustelluista suosituksista ja kannanotoista. Käytännössä kyse on määrällisen ja laadullisen analyysin yhdistämisestä. Hyvän johdannon vertailevan kriminaalipolitiikan kysymyksenasetteluihin ja menetelmin tarjoaa Nelken 2010.
4. Vaikka Suomen muita Pohjoismaita korkeammat vankiluvut olivat jo pitkään olleet suppean asiantuntijapiirin tietoisuudessa, suurelle yleisölle ja politiikan toimijoille asia oli yllätys. Kansainvälisen lukijakunnan tietoisuuteen asia tuli kirjoituksen vuonna 1968 julkaistun englanninkielisen version myötä (Christie 1968). Ks. tarkemmin Lappi-Seppälä 2016b, 168–169.
5. Ks. esim. Pakes 2015, 19; Nelken 2010; 2017.
6. Esim. Pratt & Eriksson 2011, jossa vertailtavina olivat Pohjoismaat ja anglosaksisen oikeuskulttuurin maat; Green 2007, jossa vertaillaan Norjaa ja Iso-Britanniaa sekä Hamiltonin 2014, jonka kohteena ovat ”pienet anglosaksisen oikeuskulttuurien maat” Irlanti, Skotlanti sekä Uusi-Seelanti. On myös saatettu valita edustaviksi koettuja maita eri oikeuskulttuurien piiristä (esim. Cavadino & Dignan 2006) tai rajattu tarkastelu tietyn alueen mukaan (esim. Pohjoismaat tai Yhdysvaltojen osavaltiot).
7. Ks. esim. Dünkel ym. 2010; 2011; 2017; Drenkhahn ym. 2014. Ks. myös teos-
sarjassa *Crime and Justice* julkaistut vertailevat teemanumerot. Aiheina ovat olleet mm. syyttäjien toiminta, poliisi, nuorisorikosoikeus, rangaistuksen määrääminen ja rikollisuustrendit. Tämän ohella on julkaistu kaksi maa- ja aluekohtaista temaatista vertailunumeroa, toinen

5. TILASTOT JA VERTAILUT OSANA KRIMINAALIPOLI- TIIKAN TUTKIMUSTA

1. Empiiristen aineistojen yhdistämisestä rikosoikeudellisen tutkimukseen tarkastellaan yleisemmältä kannalta kirjoituksessa Lappi-Seppälä 1997.

- Hollannista ja toinen Pohjoismaista (Tonry & Lappi-Seppälä 2011 sekä julkaisuja verkkosivulle <https://press.uchicago.edu/ucp/books/series/CJ.html>).
8. Usein luokiteltavat heijastelevat kunkin omia tutkimuksellisia preferenssejä. Luokituksista ja niissä käytetyistä määreistä onkin verraten helppo tulkita, mitä lähestymistapaa tutkija pitää etevimpänä.
 9. Kansainvälisen uhritutkimuksen keskeisen kehittäjän, hollantilaisen van Dijkin teos *World of Crime* (van Dijk 2008) sisältää yksin kansiin kootun kattavan kuvauksen ja analyysin julkaisemisajankohtaan mennessä saatavilla olleesta kansainvälisistä rikos- ja seuraamustilastoista.
 10. Ks. rikos- ja oikeustilaston taustoista Vuorela 2014; Lappi-Seppälä 2013a.
 11. Rikosseuraamuslaitos 2018.
 12. Ks. lähteiden yleisesittelyä Seuraamusjärjestelmä 2019, 1. Kansainvälisen uhritutkimuksen (ICVS) historiikki ja eri vaiheet esitellään teoksessa van Dijk 2008, 19.
 13. Verkko 1931.
 14. Tiedot ovat saatavilla yli 250 maasta sekä itsehallintoalueesta. Vanhimmat sarjat löytyvät pohjoismaista (vuodesta 1754). Ks. lähemmin Lehti 2013a; 2013b.
 15. von Hofer ym. 2012.
 16. Kriminalomsorgen (Norja).
 17. Brottsoförebyggande rådet (Ruotsi); Danmarks Statistik (Tanska); Statistics Iceland (Islanti); Statistisk Sentralbyrå (Norja).
 18. Kriminalomsorgen (Norja); Kriminalvården (Ruotsi); Kriminalfor-sorgen (Tanska).
 19. Aebi ym. 2014.
 20. Uudempiä eurooppalaisia tilastosarjoja on löydettävissä mm. Eurostatin verkkosivuilta; EU Eurostat.
 21. Validointiprosessista tarkemmin ks. Aebi ym. 2014, 18–19.
 22. ESB 2014, 21.
 23. Outoihin miellelyhtymiin johdatteleva lyhenne tulee tilastosarjan The Council of Europe Annual Penal Statistics ransakankielisestä versiosta Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe.
 24. Euroopan neosto Space I & Space II.
 25. Kuolemanrangaistuksen käytöstä ja levinneisyydestä sekä näissä tapahtuneista muutoksista on saatavilla tietoa Amnestyn verkkosivuilta.
 26. YK (UNDOC) A. Ks. viimeisimmät tilastot <https://dataunodc.un.org/crime>. Interpol aloitti kansainvälisten rikostilastojen julkaisemisen 1950-luvulla. Tiedot perustuivat eri maiden poliisiviranomaisilta saatuihin tietoihin, ja ne julkaistiin sellaisenaan ilman tarkistuksia. Tietojen sattumanvaraisuuden sekä tilastoista löytyvien ilmeisten virheellisyyskien vuoksi niiden käyttöön tutkimustarkoituksissa suhtauduttiin erittäin kriittisesti. Interpolin poliisitilaston julkaiseminen lopetettiin vuonna 2006. Ratkaisua pidettiin tutkijapiireissä oikeana, ks. van Dijk 2008, xii.
 27. YK (UNDOC) B. ICCS luokituksesta tarkemmin ks. Bisogno, Dawson-Faber & Jandl 2015.
 28. International Center for Prison Studies (ICPS).
 29. Yrityksistä tähän suuntaan ks. erityisesti Karstedtin kirjoitusta 2010 teoksessa Dünkel ym. 2010 sekä lähemmin Hamilton 2014, 4 viitteinen.
 30. Tilastokeskus A. Lähteissä mainittu verkkosoitteet saattavat muuttua Tilastokeskuksen päivittäessä tilastojaan.
 31. Tätä varhemmat tiedot löytyvät Tilastokeskuksen Oikeustilastollisesta vuosikirjasta ja aikaisemmasta tuomioistuintilastosta.
 32. Tilastokeskus B
 33. Tilastokeskus C
 34. Ks. Lappi-Seppälä 1982.
 35. Tilastokeskus D
 36. Tilastokeskus E
 37. Esimerkkinä raiskausrikoksista koskevat analyysit tutkimuksessa Selviytyksiä raiskausrikoksista 2012.

38. Sofistikoiduin kotimainen analyysi löytyy lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta tutkimuksesta Hinkkanen 2009.
39. Primääriaineistoilla toteutettuina ne ovat vieläkin harvinaisempia. Ks. Hans-Jörg Albrechtin (1994) tutkimus Saksan liittotasavallan ja Itävalan rangaistuskäytäntöjen vertailusta väkivalta- ja seksuaalirikoksissa.
40. Ks. erityisesti seksuaalirikosten rangaistusten vertailtavuuden liittyvistä ongelmista Selvityksiä raiskausrikoksista 2012.
41. Näistä samoista syistä rangaistuskäytäntöjen muutosten seuraaminen pelkkien keskirangaistustietojen pohjalta johtaa helposti virhepäätelmiin. Keskirangaistusten lyhentyminen kun voi johtua siitä, että vankeutta on alettu tuomita aiempaa enemmän ja rangaistukset ovatkin itse asiassa ankaroituneet.
42. Eri metodeja hyödyntävistä pohjoismaiden välisistä sanktiovertailuista ks. esim. Lappi-Seppälä 2016a sekä seksuaalirikosten osalta Selvityksiä raiskausrikoksista 2012. Kontrollijärjestelmien toiminnan ja sanktioankaruuden vertailuissa kohdattavista ongelmista ja niiden ratkaisuyrityksistä ks. Tonry ym. 2005.
43. Paljolti uusiseelantilaisen kriminologin John Prattin tuotannon ansiosta (Pratt 2008; Pratt & Eriksson 2012).
44. Käytetyt mittarit ja niiden lähteet on selostettu julkaisuissa Lappi-Seppälä 2008; 2011; 2018. Tärkeimpiä yksittäisiä sivustoja olivat OECD, ESS, WVS, LIS, World Bank Global Development data.
45. Monimuuttujamallien tarkoituksena on ”siivilöidä” usean selittävän muuttujan joukosta tekijät, joilla on aito ja itsenäinen selitysvaikutus, ja sulkea pois ne, joiden yhteys selitettävään muuttujaan on lopulta vain näennäinen (ja perustuu esim. kolmansien samanaikaisesti vaikuttaneiden muuttujien yhteisvaikutuksiin).
46. Ei myöskään näyttänyt mahdolliselta puristaa aineistosta esille vahvoja kausaaliyhteyksiä, jotka olisivat päteetneet sellaisinaan kaikissa asetelmissa. Eri tekijöillä voi olla erilainen merkitys ja painoarvo kontekstista riippuen. Konkreettisesti ilmaisten: Vaikka korkeat sosiaalimenot ovat tyypillisesti osa huolehtivaa hyvinvointivaltiota, ne voivat myös olla osa populistista väestön tynnyttelypolitiikkaa, kuten joissakin tämän päivän Itä-Euroopan valtioissa. Ja vaikka taloudellisen vaurauden kasvu kehittyneissä teollisuusmaissa yleensä kulkee yhdessä hyvinvointivaltioillisten rakenteiden ja niihin liittyvien ”pehmeämpien” kriminaalipoliitisten menetelmien vahvistumisen kanssa, voi varallisuuden lisääntymisen köyhissä maissa johtaa ensi vaiheessa vankiloiden lisärakentamiseen (koska niihin ei aikaisemmin ollut varaa). Eli samat tekijät eivät eri olosuhteissa välttämättä johda samaan tulokseen tai edes mittaa samaa ulottuvuutta. Yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaan ohjaavat ja niihin vaikuttavat kausaalisuhteet ovat mutkikkaita ja asetelmiltaan vaihtelevia.
47. Punitiivisuuserojen ja -muutosten selitystekijöistä on käyty kirjallisuudessa keskustelua 2000-luvun lopulta lähtien. Ks. tältä osin hyvää yleisesitelyä Garland 2017; Hamilton 2014, 15 (molemmat viitteineen).
48. Mutta kyllä tähänkin voi tutkimus ottaa kantaa. Ks. kriittisiä puheenvuoroja esim. teoksissa Andersson & Nilsson 2017; Lappi-Seppälä 2016a; Smith & Ugelvik 2017; Ugelvik & Dullum 2012; THam 2018.